

OCHRANA SPOTŘEBITELE V MEZINÁRODNÍM PRÁVU SOUKROMÉM A PROCESNÍM¹

MILAN HULMÁK

ÚVOD

Mezinárodní právo soukromé představuje soubor zvláštních norem, které jsou určeny výlučně pro úpravu soukromoprávních vztahů s mezinárodním prvkem. Mezinárodní právo procesní tvoří soubor právních norem, které upravují postup soudu a dalších osob v řízeních o soukromoprávních věcech, v nichž se vyskytuje mezinárodní prvek.²

Soukromé právo je formálně založeno na rovnosti subjektů. Přes tuto zdánlivou rovnost je nesporné, že v mnoha případech subjekty rovné postavení fakticky nemají. Slabší straně poskytuje proto i soukromé právo ochranu.³ Ta se projevuje do určité míry i v právu procesním.⁴

Jedním ze subjektů soukromoprávních vztahů může být i spotřebitel. V odborné literatuře a praxi je však sporné v mnoha případech, jak tento pojem vymezit.⁵ Právě spotřebitel je přitom často považován za příklad slabší strany. Předmětem této stati je posouzení, jak se staví ke spotřebiteli mezinárodní právo soukromé a procesní, zda jej chrání a eventuálně jak. Stranou zájmu zůstává otázka samotného vymezení tohoto pojmu.

1. MEZINÁRODNÍ PRÁVO SOUKROMÉ

1.1 ZÁKON O MEZINÁRODNÍM PRÁVU SOUKROMÉM A PROCESNÍM

Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním žádné zvláštní kolizní normy pro případ, kdy je subjektem právního vztahu spotřebitel neobsahuje. Je respektována volba práva smluvními stranami (§ 9 ZMPS). V případě absence volby

¹ Článek byl vypracován v rámci grantu Grantové agentury ČR č. 407/06/1467.

² Kučera, Z. Mezinárodní právo soukromé. 6. vyd. Brno: Doplněk, 2004, s. 21 a 376.

³ Např. zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, zákon č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru, zákon č. 59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku.

⁴ Např. § 133a o. s. ř., § 87 písm. a) o. s. ř.

⁵ Srov. např. Tomášek, M. Pokračování evropské diskuse o pojmu „spotřebitel“. Evropské právo, 2003, 10, s. 8, Hulva, T. Ochrana spotřebitele. Praha: ASPI, 2005, Hulmák, M. in Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J., et al. Občanský zákoník. Komentář. 10. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 336.

práva je rozhodující pružné kritérium rozumného uspořádání právního vztahu (§ 10 odst. 1 ZMPS). Zákonodárce sice dává v § 10 odst. 2 ZMPS návod, který právní řád by měl odpovídat rozumnému uspořádání, jeho aplikace však není absolutní. Příkladem ochrany spotřebitele v konkrétním případě by snad mohla být zvláštní kolizní úprava pojistných smluv životního pojištění (§ 10b ZMPS).

Již v roce 1989 upozorňoval prof. Kučera na potřebu de lege ferenda omezit volbu práva podle § 9 ZMPS v případě smluv uzavíraných spotřebiteli, aby tito nemohli být volbou práva zbaveni zvláštní ochrany, kterou jim poskytují zvláštní předpisy. Pro případ smluv uzavíraných spotřebiteli by měla být stanovena zvláštní kolizní úprava.⁶

Německo má zvláštní úpravu pro případ spotřebitelských vztahů v § 29 a v § 29a EGBGB.⁷ V § 29 je převzat čl. 5 Úmluvy o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy, otevřené k podpisu v Římě dne 19. června 1980 (dále jen „Římská úmluva“), v § 29a jsou provedeny jednotlivé směrnice Evropských společenství omezující ve prospěch spotřebitele volbu práva. K tomu viz dále.

Zvláštní úpravu ochrany spotřebitele lze nalézt i na Slovensku v § 9 zákona č. 97/1963 Zb., o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom (ve znění zákona č. 589/2003 Zb.). Podle § 9 odst. 3 tohoto zákona, jestliže si účastníci spotřebitelské smlouvy zvolili právo, které poskytuje spotřebiteli menší ochranu než slovenský právní řád, jejich vztahy se řídí slovenským právním řádem.

Rovněž švýcarský zákon o mezinárodním právu soukromém⁸ obsahuje zvláštní úpravu týkající se spotřebitele. V čl. 120 jsou vymezeny spotřebitelské smlouvy, a to obdobně jako v čl. 5 odst. 1 a 2 Římské úmluvy. Na rozdíl od ní volba je práva v případě těchto smluv vyloučena, aplikuje se právo státu, v němž má spotřebitel své obvyklé bydliště. Zároveň se pro případ spotřebitelských smluv stanoví, za jakých podmínek má pravomoc švýcarský soud (čl. 114).

1.2 ŘÍMSKÁ ÚMLUVA

Zvláštní kolizní úprava ochrany spotřebitele je mimo jiné předmět úpravy Římské úmluvy (Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 64/2006 Sb. m. s.).⁹ Má univerzální charakter. Je použitelná bez ohledu na to, zda se smluvní vztah týká Evropské unie či nikoliv. Nevyžaduje se ani, aby subjekty měly své sídlo či obvyklé bydliště v členském státu Evropské unie.¹⁰

Pro určitý okruh spotřebitelských smluv jsou stanovena v čl. 5 zvláštní pravidla. Zvláštní právní úprava dopadá na smlouvy, jejichž předmětem je dodání zboží nebo

⁶ Kučera, Z., Tichý, L. Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním. Komentář. Praha: Panorama, 1989, s. 97.

⁷ Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuch vom 18. 8. 1896 in der Fassung der Bekanntmachung vom 21. 9. 1994 (BGBl. I, 2494).

⁸ Bundesgesetz über das Internationale Privatrecht (IPRG) vom 18. 12. 1987 (BGBl. 1988, I. 5).

⁹ Podrobněji in Plender, R., Wilderspin, M. The European Contract Convention. The Rome Convention on the Choice of Law for Contract. 2nd ed. London: Sweet&Maxwell, 2001, v češtině in Rozehnalová, N., Týč, V., Novotná, M. Evropské mezinárodní právo soukromé. Brno: Masarykova univerzita, 1998, Rozehnalová, N., Týč, V. Evropský justiční prostor v civilních otázkách. Brno: Masarykova univerzita, 2003.

¹⁰ North, P. M., Cheshire, G. Ch., Fawcett, J. J. Cheshire and North's Private International Law. 12th ed. London: Butterworths, 1992, s. 466.

poskytnutí služeb určité osobě a účelem, který nelze považovat za výkon povolání nebo provozování živnostenské činnosti spotřebitele, a na smlouvy o poskytnutí úvěru na takové obchody. Jde tedy pouze o úzký okruh spotřebitelských smluv.

V této souvislosti je zajímavé srovnání jednotlivých znění úmluvy. Zatímco v českém znění čl. 5 Římské úmluvy se objevuje pouze „dodání zboží“, v německém je to dodání movité věci „*die Lieferung beweglicher Sachen*“, ve francouzském dodání movité hmotné věci „*la fourniture d'objets mobiliers corporels*“, v italském podobně „*di beni mobili materiali*“.¹¹ Je možné přitom upozornit na překlad čl. 5 Římské úmluvy, který se objevuje v českých zněních rozhodnutí Evropského soudního dvora, kde se objevuje text „předmětem je poskytnutí hmotných movitých věcí nebo služeb“.¹²

Uvedený článek tak nedopadá například na smlouvy týkající se nemovitostí, cenných papírů.¹³ Někteří autoři smlouvy o cenných papírech do působnosti čl. 5 zahrnují.¹⁴ V každém případě dopadá však již na smlouvy mezi spotřebitelem a obchodníkem s cennými papíry o zprostředkování a zastoupení při nákupu cenných papírů.¹⁵ Vyloučeny zůstávají smlouvy o postoupení pohledávek. Vede se diskuse, zda lze do zboží zahrnout software, zejména, je-li prodáván on-line. Stejný případ vzniká v případě získání práva užívat informace, hudbu či obrazové informace on-line.

V souvislosti s § 29 EGBGB se dovozuje, že poskytování služeb zahrnuje různé obchodní či řemeslné činnosti za úplat, jestliže nedochází ke zcizení či přenechání užívání věci.¹⁶ Do režimu čl. 5 Římské úmluvy však nespádají samostatné úvěrové smlouvy, ledaže jde o financování dodávky zboží či poskytnutí služeb. Zatímco tedy pronájem věci má být vyloučen, finanční leasing je kryt.¹⁷

Vzhledem k tomu, že se týká nabývání práv k nemovitosti, byl vyloučen i timesharing.¹⁸ Nyní se dovozuje pod vlivem rozhodnutí Evropského soudního dvora ve věci Travel-Vac,¹⁹ že v případě, kdy převažující část plnění spočívá v poskytnutí služeb, bude spadat i do režimu spotřebitelských smluv podle čl. 5 Římské úmluvy.²⁰

Navíc z rozsahu aplikace tohoto ustanovení jsou vyloučeny některé další smlouvy vyjmenované v čl. 5 odst. 4 Římské úmluvy. Jde o přepravní smlouvy, o smlouvy o poskytování služeb, mají-li být služby spotřebiteli poskytnuty výlučně v zemi odlišné od země jeho obvyklého bydliště. Na druhou stranu zvláštní ochrana spotřebitele

¹¹ České soudy posoudily jako zboží ve smyslu § 612 obč. z. i nemovitost – viz rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 7. 2006, sp. zn. 33 Odo 1314/2005.

¹² Věc C-70/03 Komise proti Španělskému království, Sběrka rozhodnutí, 2004, strana I-07999, odst. 26.

¹³ Srov. Giuliano and Lagarde Report, art. 5, par. 2 (OJ C 282, 31. 10. 1980, p. 0001–0050).

¹⁴ Max Planck Institute for Foreign Private and Private International Law. Comments on the European Commission's Green Paper on the Conversion of the Rome Convention of 1980 on the Law Applicable to Contractual Obligations into a Community Instrument and its Modernization, s. 51 [online] [cit. 9. 12. 2007], dostupný na http://europa.eu.int/comm/justice_home/news/consulting_public/rome_i/doc/max_planck_institute_foreign_private_international_law_en.pdf.

¹⁵ Např. BGH, 25. 1. 2005, XI ZR 78/04, již dříve např. generální advokát Darmon ve věci C- 89/91 Shearson Lehman Hutton proti TVB Treuhandgesellschaft für Vermögensverwaltung und Beteiligungen mbH, ECR [1993] I-139.

¹⁶ Hoffman, von B. Internationales Privatrecht. 7. Auflage. München: C. H. Beck, 2003, s. 414.

¹⁷ Hendrich, Bassenge, P., et al. Palandt Bürgerliches Gesetzbuch. 64. Auflage. München: Verlag C. H. Beck, 2005, s. 2622.

¹⁸ BGH, 19. 3. 1997, VIII ZR 316/96.

¹⁹ Věc C-423/97, Travel- Vac, S. L. proti Manuelovi José Antelm Sanchíz, ECR [1999] I-2195.

²⁰ Plender, R., Wilderspin, M. The European Contract Convention. The Rome Convention on the Choice of Law for Contract. 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2001, s. 144.

při určení rozhodného práva dopadá vždy na smlouvy, u nichž je v celkové ceně zahrnuta kombinace dopravních a ubytovacích služeb, tedy na většinu cestovních smluv (čl. 5 odst. 5 Římské úmluvy).²¹

Nelze přehlédnout další omezení vyplývající z čl. 1 odst. 2 a 3 Římské úmluvy, který negativně vymezuje obecnou působnost úmluvy. Vyloučeny jsou proto např. i rozhodčí smlouvy, dohody o volbě soudu²² a pojistné smlouvy, které kryjí riziko umístění na území členských států Evropské unie.²³

Cílem čl. 5 Římské úmluvy je sice ochrana spotřebitele, ale pouze za účelem nalezení spravedlivého řešení pro obě strany, tedy v obnovení určité rovnováhy v postavení stran. Je proto respektována volba práva, nesmí však vést k omezení ochrany spotřebitele dané imperativními normami země, v níž má své obvyklé bydliště (čl. 5 odst. 2 Římské úmluvy). V tomto případě nejde o imperativní normy podle čl. 7 Římské úmluvy.²⁴ Rozhodující je pouze, zda právo chránící spotřebitele ve státě, v němž má spotřebitel své obvyklé bydliště, připouští odchýlení dohodou stran, ve své podstatě jde proto o kogentní normy.²⁵ Půjde zejména o právo spotřebitele odstoupit od smlouvy v některých případech spotřebitelských smluv, o ochranu před nepřiměřenými ujednáními, např. v podobě omezení odpovědnosti škodu.²⁶ V případě českého práva to mohou být, jak vyplývá z § 55 odst. 1 obč. z., veškerá ustanovení na ochranu spotřebitele.²⁷ Konkrétní právní vztah se tak rozpadá na jednotlivé složky, které mohou být upraveny různými právními řády.

Předpokládá se, že právo státu, v němž má spotřebitel své obvyklé bydliště, je právo spotřebiteli nejbližší. Jde o právo, které zná a na které spoléhá každodenně při uzavírání smluv. Jestliže si však turista kupuje deštník v obchodě v Nizozemí asi těžko může spoléhat na české spotřebitelské právo.

Úmluva proto v čl. 5 odst. 2 omezuje případy, kdy dochází k aplikaci imperativních ustanovení podle tohoto článku. Obecně lze říci, že neposkytuje ochranu v případě cestujících spotřebitelů. Jestliže spotřebitel cestuje do zahraničí, kde si pořídí věc či službu, nemůže spoléhat na ochranu podle čl. 5 Římské úmluvy. V takovém případě se použijí obecná pravidla, z nichž vyplývá, že bude použito právo zvolené nebo právo prodávajícího (čl. 3 a 4 Římské úmluvy). Výjimku tvoří případy, kdy cestu organizuje prodávající za účelem podnícení zájmu o koupi zboží.

²¹ Už ve zprávě Giuliano and Lagarde Report, art. 5, par. 6 (OJ C 282, 31. 10. 1980, p. 0001–0050) se zmiňují problémy s vymezením zájezdu (*package tour*).

²² Zde však platí čl. 17 nařízení 44/2001/ES o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech.

²³ Pro oblast pojistných smluv platí zvláštní úprava v druhé směrnici Rady 88/357/EHS ze dne 22. června 1988 o koordinaci právních a správních předpisů týkajících se přímého jiného než životního pojištění, kterou se stanoví opatření k usnadnění účinného výkonu volného pohybu služeb a kterou se mění směrnice Rady 73/23/EHS, ve znění směrnice Rady 90/618/EHS, směrnice Rady 92/42/EHS a směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/26/ES, a ve směrnici Evropského parlamentu a Rady 2002/83/ES ze dne 5. listopadu 2002 týkající se životního pojištění. Obě jsou nyní provedeny v § 10a a 10b ZMPS.

²⁴ Opačně Bělohávek, A. Spotřebitelská smlouva v pohledu mezinárodního práva soukromého. Právní rádce, 2005, č. 8, s. 5.

²⁵ Srov. Kučera, Z. Mezinárodní právo soukromé. 6. vyd. Brno: Doplněk, 2004, s. 319.

²⁶ Green paper on the conversion of the Rome Convention of 1980 on the law applicable to contractual obligations into a Community instrument and its modernisation COM (2002) 654 final.

²⁷ Podrobněji k výkladu § 55 odst. 1 obč. z. Hulmák, M. in Švestka, J., Jehlička, O., Škárková, M., Spáčil, J., et al. Občanský zákoník. Komentář. 10. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 375.

Ochrana je v podstatě omezena na tři skupiny případů. První skupinu případů tvoří situace, kdy se obrací spotřebitel na dodavatele (zašle mu objednávku) ve státě, v němž má své obvyklé bydliště (např. na jeho zástupce). Druhá skupina zahrnuje případy, kdy spotřebitel byl osloven návrhem (návrh smlouvy, katalog) nebo reklamou (bez ohledu na médium) a veškeré kroky k uzavření smlouvy uskutečnil v této zemi.²⁸ Třetí skupina již byla zmíněna výše, jedná se o případy, kdy prodávající organizuje cestu do jiného státu, za účelem podnícení zájmu o koupi zboží.

V případě absence volby práva se chrání spotřebitel, když je jako rozhodné právo aplikováno právo státu, v němž má obvyklé bydliště (čl. 5 odst. 3 Římské úmluvy). To je právo, na které spotřebitel při uzavírání smlouvy spoléhá. Tak tomu ale není při uzavírání jakékoliv spotřebitelské smlouvy. I zde platí shora zmíněná omezení daná jednak typem smlouvy, která je uzavírána, jednak místem a způsobem jejich uzavření.

Vazba aplikace zvláštní úpravy spotřebitelských smluv na jednotlivé způsoby uzavření smlouvy je v současné době kritizována. Římská úmluva vznikala v roce 1980, kdy užití prostředků komunikace na dálku nebylo spotřebiteli využíváno v takovém rozsahu jako v současnosti. Ve vztahu k internetu, který nezná hranic, působí kritérium místa, kde dodavatel obdržel objednávku nebo spotřebitel učinil návrh dost těžkopádně. Proto také obdobná kritéria, která se nacházela v čl. 13 Bruselské úmluvy o příslušnosti a výkonu rozhodnutí v občanských a obchodních věcech ve znění úmluv o přistoupení nových členských států k této úmluvě (dále jen „Bruselská úmluva“), nebyla převzata do čl. 15 nařízení 44/2001/ES o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (dále jen „nařízení Brusel I“).

Ochrana spotřebitele v Římské úmluvě není vyčerpána pouze čl. 5. Zvláštní úprava pro spotřebitele je obsažena také v čl. 9 odst. 5 Římské úmluvy. Forma spotřebitelské smlouvy, která splňuje podmínky čl. 5 odst. 2 Římské úmluvy se řídí vždy právem státu, v němž má spotřebitel obvyklé bydliště.

1.3 NÁVRH NAŘÍZENÍ O PŘÍSLUŠNOSTI A VÝKONU ROZHODNUTÍ PRO SMLUVNÍ ZÁVAZKOVÉ VZTAHY

Římská úmluva byla v posledních letech rozsáhle kritizována. To se týká i oblasti ochrany spotřebitele. Některé z výhrad byly již zmíněny výše. Jde například o úzké vymezení rozsahu použití zvláštní úpravy ochrany spotřebitele, ať už se jedná o použití pouze na určité smluvní typy, omezení ochrany cestujících zákazníků, zastarávání, pokud jde o nové komunikační prostředky, nebo i použití více právních řádů na jeden smluvní vztah (*dépeçage*).²⁹

²⁸ O tento případ nejde, jestliže je například reklama umístěna v německém tisku, třebaže je prodáván i v České republice, ledaže dodavatel zamýšlel její použití i zde (srov. Giuliano and Lagarde Report, art. 5, par. 3 (OJ C 282, 31. 10. 1980, p. 0001–0050)).

²⁹ Srov. Green paper on the conversion of the Rome Convention of 1980 on the law applicable to contractual obligations into a Community instrument and its modernisation COM (2002) 654 final, Max Planck Institute for Foreign Private and Private International Law. Comments on the European Commission's Green Paper on the Conversion of the Rome Convention of 1980 on the Law Applicable to Contractual Obligations into a Community Instrument and its Modernization. [online] [cit. 9. 12. 2007], dostupný na http://europa.eu.int/comm/justice_home/news/consulting_public/rome_i/doc/max_planck_institute_foreign_private_international_law_en.pdf.

Již v roce 2005 byl vypracován návrh nařízení Evropského Parlamentu a Rady o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I).³⁰ Na rozdíl od Římské úmluvy zde dochází k těsnější vazbě na Evropskou unii a jeho členské státy.

Úprava rozhodného práva pro spotřebitelské smlouvy je obsahem čl. 5 návrhu nařízení. Oproti současnému stavu dochází ke značnému zjednodušení, např. jeho aplikace již není omezena na vyjmenované smlouvy. Na druhou stranu je zřetelnější vazba na Evropské společenství a členské státy Evropské unie. Spotřebitelské smlouvy se mají v zásadě řídit právem členského státu, v němž má spotřebitel obvyklé bydliště. Jestliže tedy půjde o smlouvu, kde stojí na straně spotřebitele subjekt, který nemá obvyklé bydliště v členském státě, ochrana se nepoužije. Současná úprava v čl. 5 Římské úmluvy je v tomto benevolentnější, když spotřebitele nerozlišuje.

Po vzoru čl. 15 nařízení Brusel I je navrhováno nahrazení komplikovaného vymezení podmínek použití v čl. 5 odst. 2 Římské úmluvy. Pro použití článku 5 návrhu nařízení se vyžaduje jednak, aby měl spotřebitel obvyklé bydliště v členském státě, jednak aby v tomtéž členském státě obchodník vykonával svou činnost nebo se všemi svými prostředky na tento členský stát nebo i další státy zaměřil. Pouhá skutečnost, že internetové stránky jsou přístupné spotřebitelům z členských států Evropské unie, neznamená, že se na ně obchodník zaměřuje. Musí zároveň vybízet k uzavření smlouvy pomocí prostředků komunikace na dálku a tato smlouva musí být uzavřena.

Je samozřejmé, že o spotřebitelskou smlouvu se může jednat jen, jestliže spadá do rámce této činnosti obchodníka. Úprava v čl. 5 návrhu nařízení se nepoužije, jestliže obchodník neznal bez své nedbalosti místo obvyklého bydliště spotřebitele.

Zjednodušení spočívá i v tom, že se odstraňuje problém s aplikací imperativních ustanovení na ochrany spotřebitele státu, v němž má spotřebitel obvyklé bydliště, vedle zvoleného právního řádu. Zjednodušení je však dosaženo tím, že se omezila smluvní volnost stran. Na rozdíl od současné úpravy se nepočítá, že by si strany mohly právo zvolit.

Stanovení právního řádu spotřebitele jako rozhodného práva je odůvodňováno hospodářskou spravedlností. Postavení obchodníka se nemění, protože již nyní musí ochranu spotřebitele podle tohoto právního řádu respektovat. Navíc omezení volby práva neomezuje strany v dohodě o dalším obsahu smlouvy.

Dochází zároveň ke zpřesnění výjimek z režimu spotřebitelských smluv. Vyňaty mají být (a) smlouvy o poskytování služeb, mají-li být služby spotřebiteli poskytnuty výlučně v zemi odlišné od země jeho obvyklého bydliště; (b) přepravní smlouvy, které jsou odlišné od smluv týkajících se souborných služeb pro cesty ve smyslu směrnice 90/314/EHS ze dne 13. 6. 1990; (c) smlouvy, jejichž předmětem je věcné právo k nemovitosti nebo právo k užívání nemovitosti a které jsou odlišné od smluv, jejichž předmětem je právo k dočasnému užívání nemovitosti ve smyslu směrnice 94/47/ES ze dne 26. října 1994. Na rozdíl od současné právní úpravy je tak zjevné, že jde-li o cestovní smlouvu, spadá do režimu čl. 5 návrhu nařízení, přestože obsahem zájezdu není zároveň ubytování a přeprava.

³⁰ Návrh nařízení Evropského Parlamentu a Rady o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (Řím I) KOM/2005/0650 v konečném znění – COD 2005/0261.

1.4 IMPERATIVNÍ NORMY

Imperativní normy (nutně použitelné) jsou takové normy, které si vynucují své použití bez ohledu na to, kterým právem se na základě kolizní normy řídí daný soukromoprávní vztah s mezinárodním prvkem.³¹ Je nutné odlišit kogentní a nutně použitelné normy. Od kogentních norem se nemohou v rámci rozhodného práva smluvní strany odchýlit. Nutně použitelné normy se použijí vždy bez ohledu na rozhodné právo. Pro jejich určení proto nestačí pouhý kogentní charakter normy, na druhou stranu jen zřídka norma výslovně deklaruje svou nezměnitelnost volbou jiného práva.³² Může se jednat o imperativní normy *lex fori* (např. čl. 7 odst. 2 Římské úmluvy), může se jednat i o imperativní normy zahraniční (např. čl. 7 odst. 1 Římské úmluvy).

Jako imperativní normy se dlouhodobě posuzují ustanovení soutěžního práva, devizového práva, práva na ochranu životního prostředí, zákazy obchodu, ale i ustanovení na ochranu slabší strany.³³ To samé platí ve vztahu k Římské úmluvě.³⁴

Přestože spotřebitelská smlouva nespadá do režimu čl. 5 Římské úmluvy, ať už protože jde o smluvní typ, na který nedopadá (čl. 5 odst. 1 a 4), nebo protože nejsou splněny podmínky podle čl. 5 odst. 2, ochrana může být spotřebiteli poskytnuta podle čl. 7 Římské úmluvy.

Podle tohoto ustanovení lze použít imperativní ustanovení práva jiné země, s níž věcné okolnosti úzce souvisí, v rozsahu, v jakém musí být podle práva této jiné země imperativní ustanovení použita bez ohledu na právo, které je jinak pro smlouvu rozhodné. Při rozhodování, zda mají být taková ustanovení použita, je třeba vzít v úvahu jejich povahu a účel, jakož i důsledky, které by mohly z jejich použití či nepoužití vyplynout. Úmluva se rovněž nedotýká použití právních předpisů *lex fori* za okolností, kdy je jejich použití závazné bez ohledu na právo, které je jinak pro smlouvu rozhodné.

Ne vždy je však tento názor sdílen. Objevuje se i stanovisko, že jediným základem pro použití imperativních ustanovení na ochranu spotřebitele je čl. 5 Římské úmluvy. Je často citováno rozhodnutí německého Spolkového nejvyššího soudu.³⁵ Soud posuzoval ochranu spotřebitelů, zejména právo odstoupit od smlouvy ve smlouvě o time-sharingu na Kanárských ostrovech, kterou tito spotřebitelé uzavřeli podle práva ostrova Man. Soud v tomto případě odmítl použít ustanovení o možnosti odstoupení od smlouvy podle spotřebitelského práva obvyklého bydliště spotřebitelů, tedy německého práva, mimo jiné i proto, že i podle čl. 7 odst. 2 Římské úmluvy musí být splněny podmínky pro použití podle čl. 5 odst. 2 Římské úmluvy. Podobně byl prezentován názor, že čl. 5 odst. 2 Římské úmluvy zakládá použití imperativních norem, které jsou následně definovány v čl. 7 Římské úmluvy.³⁶

³¹ Srov. Kučera, Z. Mezinárodní právo soukromé. 6. vyd. Brno: Doplněk, 2004, s. 234.

³² Bonomi, A. Mandatory Rules in Private International Law – The Quest for Uniformity of Decisions in a Global Environment in Yearbook of Private International Law, 1999, s. 223.

³³ Mayer, P. Mandatory rules in international arbitration. International Arbitration, 1986, č. 4, s. 275.

³⁴ Srov. Giuliano and Lagarde Report, art. 7, par. 4 (OJ C 282 31. 10. 1980 p. 0001–0050).

³⁵ BGH, 19. 3. 1997, VIII ZR 316/96.

³⁶ Bělohávek, A. Spotřebitelská smlouva v pohledu mezinárodního práva soukromého. Právní rádce, 2005, č. 8, s. 5.

Jindy je správně poukazováno na rozdíl v imperativních normách (*mandatory rules*, *zwingenden Bestimmungen*), na něž se odkazuje v jednotlivých člancích Římské úmluvy (rozdíl imperativní norem podle čl. 3 odst. 3, čl. 5 odst. 2, čl. 6 odst. 1 a v čl. 7). Pouze imperativní normy podle čl. 7 mají být imperativní normy v užším slova smyslu, tedy aplikovatelné bez ohledu na rozhodné právo. Pro určení ostatních stačí kogentní charakter, s ohledem na formulaci příslušných článků se však i ony za určitých okolností použijí vedle rozhodného práva.³⁷

Rozsah ochrany spotřebitelských smluv spadajících pod čl. 5 Římské úmluvy a ostatních spotřebitelských smluv se proto liší. Článek 5 odst. 2 a čl. 7 Římské úmluvy představují dvě samostatná ustanovení, na jejich základě dochází k aplikaci různých pravidel. Nelze dovozovat, že nutně použitelné normy na ochranu spotřebitele by mohly být aplikovány pouze v případě spotřebitelských smluv vymezených v čl. 5 odst. 2 Římské úmluvy, a nikoliv ostatních smluv, např. podle čl. 7 odst. 2 Římské úmluvy.³⁸ V případě eventuálního konfliktu těchto pravidel by měly zřejmě převážet imperativní normy podle čl. 7 odst. 2 Římské úmluvy.³⁹

Jiným základem pro aplikaci imperativních norem je § 10a odst. 5 a § 10b odst. 3 ZMPS.

Evropský soudní dvůr se již zabýval otázkou imperativních ustanovení národního práva implementující směrnice Evropských společenství a jejich vztahu k právu aplikovatelnému na základě volby smluvních stran. Jako imperativní byly posouzeny ustanovení čl. 17 až 19 směrnice Rady 86/653/EHS o samostatných obchodních zástupcích. Jde o ustanovení garantující obchodním zástupcům odškodnění po skončení obchodního zastoupení. Je přitom zajímavé, že čl. 19 směrnice pouze zakazoval možnost smluvního odchýlení (tedy kogentnost), aniž by deklaroval imperativní charakter.⁴⁰ Imperativní charakter mohou mít tedy nejenom normy národního práva, ale i normy Evropských společenství. V duchu této doktríny lze pak posoudit jako imperativní řadu ustanovení směrnic na ochranu spotřebitele, které tak nemohou být dotčeny volbou práva (k tomu blíže dále). Francouzský soud posoudil jako imperativní některá ustanovení o ochraně spotřebitele před předlužením.⁴¹ Jako imperativní je za určitých okolností prohlášena v § 64 obč. z. úprava timesharingu v § 58 an. obč. z.

³⁷ North, P. M., Cheshire, G. Ch., Fawcett, J. J. Cheshire and North's Private International Law. 12th ed. London: Butterworths, 1992, s. 498, Bonomi, A. Mandatory Rules in Private International Law – The Quest for Uniformity of Decisions in a Global Environment in Yearbook of Private International Law, 1999, s. 224.

³⁸ Požadavek užšího výkladu imperativních norem podle čl. 7 je zastáván například in Max Planck Institute for Foreign Private and Private International Law. Comments on the European Commission's Green Paper on the Conversion of the Rome Convention of 1980 on the Law Applicable to Contractual Obligations into a Community Instrument and its Modernization, s. 52 [online] [cit. 9. 12. 2007], dostupný na http://europa.eu.int/comm/justice_home/news/consulting_public/rome_i/doc/max_planck_institute_foreign_private_international_law_en.pdf.

³⁹ Plender, R., Wilderspin, M. The European Contract Convention. The Rome Convention on the Choice of Law for Contract. 2nd ed. London: Sweet & Maxwell, 2001, s. 190 an.

⁴⁰ Věc C-381/98, Ingmar GB Ltd proti Eaton Leonard Technologies Inc., ECR [2000] I-09305.

⁴¹ Civ I, 10. 7. 2001, Bull. n° 210, N° 000-04-104 podle Green paper on the conversion of the Rome Convention of 1980 on the law applicable to contractual obligations into a Community instrument and its modernisation COM (2002) 654 final.

1.5 NAŘÍZENÍ O PRÁVU ROZHODNÉM PRO MIMOSMLUVNÍ ZÁVAZKOVÉ VZTAHY (ŘÍM II)

Jak vyplývá z výše uvedeného ochrana spotřebitele v rámci mezinárodního soukromého práva se soustředí především na omezení účinky volby práva tak, aby nebyla omezena jeho ochrana podle práva, na které při uzavírání smlouvy spoléhá. Nelze však přehlédnout, že nemusí jít pouze o zásahy do práv a povinností vyplývajících ze smlouvy, ale může také docházet k omezení odpovědnosti dodavatele či obchodníka za škodu.

Ochrana spotřebitele je proto i předmětem nařízení 847/2007/ES o právu rozhodném pro mimosmluvní závazkové vztahy (Řím II).⁴² Rozhodné právo pro případ odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku (čl. 5) a pro případ nekalé soutěže a jednání omezující hospodářskou soutěž (čl. 6) je stanoveno s ohledem na zájmy spotřebitelů.⁴³

1.6 SMĚRNICE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ

Řada směrnic Evropských společenství na ochranu spotřebitele omezuje možnost spotřebitele vzdát se ochrany, v ní garantovaných práv.⁴⁴ Formulace použité v jednotlivých směrnicích se však postupně vyvíjely a liší se. Zatímco tedy čl. 6 směrnice Rady 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory vylučuje pouze možnost spotřebitele vzdát se této ochrany, v případě dalších směrnic se za různých okolností vylučuje i možnost omezit práva spotřebitele volbou jiného rozhodného práva.

V českém právu nejsou tyto požadavky až na výjimky výslovně provedeny. Výjimkou je § 64 obč. z. provádějící čl. 9 směrnice o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k užívání nemovitostí na časový úsek. Podle tohoto ustanovení spotřebitel nesmí být zbaven ochrany dle předchozích ustanovení bez ohledu na právo, kterým se smluvní vztah řídí, pokud se budova či její část nachází na území České republiky nebo má-li spotřebitel trvalý pobyt v České republice. Stejná ochrana náleží spotřebiteli v případech, kdy se budova nebo její část nachází na území členského státu Evropské unie.

Při ochraně spotřebitele se spoléhá na čl. 5 Římské úmluvy. Ten však všechny situace nekryje, když působnost čl. 5 je vymezena mnohem úžeji. Nic na tom nemění skutečnost, že se nyní zvažuje, že kolizní problematika spotřebitelských smluv bude upra-

⁴² Nařízení je účinné od 11. 1. 2009, s výjimkou článku 29, který se použije ode dne 11. 7. 2008.

⁴³ Srov. bod 20 a 21 preambule Nařízení 847/2007/ES o právu rozhodném pro mimosmluvní závazkové vztahy (Řím II).

⁴⁴ Např. čl. 6 směrnice Rady 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory, čl. 6 odst. 2 směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, čl. 9 směrnice Evropského parlamentu a Rady 94/47/ES ze dne 26. října 1994 o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k užívání nemovitostí na časový úsek, čl. 12 odst. 2 směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES ze dne 20. května 1997 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku, čl. 12 odst. 2 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES ze dne 23. září 2002 o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnice 97/7/ES a 98/27/ES.

vena výlučně v nařízení. Na skutečnost, že čl. 5 Římské úmluvy nepostačuje k provedení směrnic, poukazuje i Evropský soudní dvůr ve své judikatuře.⁴⁵

Dostatečnou ochranu nepředstavuje ani § 55 odst. 1 obč. z. Z něho vyplývá zákaz odchýlit se od zákona v neprospěch spotřebitele. Spotřebitel se nemůže vzdát práv, které mu zákon poskytuje, nebo jinak zhoršit své smluvní postavení. K aplikaci tohoto ustanovení však primárně dochází, jestliže je české právo rozhodným právem. Je zde možné upozornit na rozdíl ve formulaci § 55 a § 64 obč. z. Pokud by již § 55 odst. 1 obč. z. vylučoval omezení ochrany spotřebitele volbou cizího práva, byl by § 64 obč. z. zbytečný. Navíc ustanovení směrnic zcela pochopitelně nevylučují volbu práva a omezení ochrany spotřebitele absolutně, ale pro zákaz obecně vyžadují úzký vztah s územím členského státu Evropské unie.

Na rozdíl od české úpravy v Německu se vedle úpravy v § 29 EGBGB provádějící čl. 5 Římské úmluvy objevuje § 29a, v němž jsou provedeny výše uvedené směrnice, pokud jde o nemožnost jejich vyloučení volbou rozhodného práva. Na Slovensku mají již výše zmíněnou obecnou úpravu ochrany spotřebitele v § 9 odst. 3 zákona č. 97/1963 Zb., o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom.

Přesto lze s ohledem na výše citované rozhodnutí Evropského soudního dvora ve věci Ingmar⁴⁶ dovodit, že úprava spotřebitelských smluv, mimo jiné i v § 51a n. obč. z., bude mít imperativní charakter ve smyslu čl. 7 odst. 2 Římské úmluvy. Jestliže tak byl interpretován čl. 19 směrnice o samostatných obchodních zástupcích, lze tento závěr dovodit pro § 51a an. obč. z. vzhledem k § 55 odst. 1 obč. z., a to i se zřetelem ke znění jednotlivých směrnic, které tímto ustanovením měly být provedeny. Úzký vztah k území Evropské unie bude ve většině dán už jenom z důvodu příslušnosti českých soudů.

Podobně to může platit i v případě jiných předpisů Evropských společenství, které explicitně neřeší volbu cizího práva, např. čl. 15 nařízení Evropského parlamentu a Rady 261/2004/ES, kterým se stanoví společná pravidla náhrad a pomoci cestujícím v letecké dopravě v případě odepření nástupu na palubu, zrušení nebo významného zpoždění letu.

1.7 PŘÍMÁ ÚPRAVA

Pokud jde o úpravu přímou, lze se setkat s dvojím přístupem. Dochází k omezení možnosti zvolit si jinou úpravu nebo naopak je úprava prohlášena za nepoužitelnou pro spotřebitele.

První z uvedených přístupů je patrný například z Úmluvy o mezinárodní železniční přepravě (č. 8/1985 Sb.), když jsou Jednotné právní předpisy pro smlouvu o mezinárodní železniční přepravě osob (CIV – Přípojek A k Úmluvě) prohlášeny v čl. 5 za kogentní. Podobně zakazuje čl. 26 Úmluvy o sjednocení některých pravidel o mezinárodní letecké přepravě (č. 123/2003 Sb. m. s.) jakékoli ujednání, jehož účelem je zbavit dopravce odpovědnosti nebo stanovit nižší limity odpovědnosti, než je předepsáno v této úmluvě, je neplatné a právně neúčinné.

⁴⁵ Věc C-70/03, Komise proti Španělskému království, Sběrka rozhodnutí, 2004, strana I-07999, odst. 32n.

⁴⁶ Věc C-381/98, Ingmar GB Ltd proti Eaton Leonard Technologies Inc., ECR [2000] I-09305.

Naopak Vídeňská úmluva o mezinárodní koupi zboží (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 160/1991 Sb.) vylučuje v čl. 2 písm. a) použití na koupi pro osobní potřebu, potřebu rodiny nebo domácnosti, ledaže prodávající před uzavřením smlouvy nebo při jejím uzavření nevěděl a ani neměl vědět, že zboží je kupováno k takovému účelu.

2. MEZINÁRODNÍ PRÁVO PROCESNÍ

V oblasti mezinárodního práva procesního se projevuje ochrana spotřebitele jednak při určení pravomoci orgánů rozhodovat spotřebitelské spory, jednak při uznání a výkonu zahraničních rozhodnutí spotřebitelských sporů.

Ani v tomto úprava zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním neobsahuje žádnou zvláštní právní úpravu týkající se spotřebitelů. Žádná zvláštní pravidla pro určení pravomoci orgánů rozhodovat spotřebitelské spory zde nenajdeme.

Zvláštní pravidla jsou však obsažena v čl. 15 nařízení Brusel I. Lze však vypozařovat zřetelné rozdíly od vymezení spotřebitelských smluv v čl. 5 Římské úmluvy. Na rozdíl od Římské úmluvy, nařízení Brusel I nemá univerzální charakter. Je zde tedy nezbytná vazba na členské státy EU. Na druhou stranu odpadá omezení na určité smluvní typy. V čl. 15 nařízení Brusel I se sice zmiňuje koupě na splátky nebo úvěrové obchody k financování koupě movitých věcí, do režimu spotřebitelských smluv však spadají všechny smlouvy uzavřené s podnikatelem, který podniká v členském státě, v němž má spotřebitel obvyklé bydliště, nebo se jeho činnost zaměřuje (i nikoliv výlučně). To platí i v případě, kdy podnikatel má na území členského státu pobočku, zastoupení nebo provozovnu. Podobně jako v Římské úmluvě se v čl. 15 odst. 3 nařízení Brusel I vylučuje zvláštní úprava spotřebitelských smluv pro přepravní smlouvy s výjimkou, kdy předmětem smlouvy je kombinace dopravy a ubytování. Na druhou stranu ochrana spotřebitele při určení příslušného soudu byla již v souvislosti s výkladem čl. 13 Bruselské úmluvy poskytnuta Evropským soudním dvorem i v případě příslibu výhry, ať už podmíněného koupí zboží či nikoliv.⁴⁷

Ochrana spotřebitele spočívá v těchto případech v jeho možnosti podat žalobu u soudu členského státu, v němž má bydliště protistrana, i u soudu členského státu, v němž má bydliště spotřebitel. Protistrana může podat žalobu pouze u soudu členského státu, v němž má bydliště spotřebitel. Zároveň dochází k omezení možnosti sjednat si dohodu příslušnost jiného soudu (čl. 17 nařízení Brusel I). Takové dohody jsou přípustné po vzniku sporu, nebo jestliže se rozšiřuje právo spotřebitele podat žalobu u dalších soudů nebo jestliže se jimi stanoví příslušnost soudu, v němž mají v době uzavření smlouvy obě smluvní strany své bydliště nebo obvyklý pobyt.

Jestliže příslušnost soudu ve spotřebitelských věcech podle tohoto nařízení není respektována, soud odmítne vykonatelnost rozhodnutí soudu členského státu EU podle čl. 35 odst. 1.

⁴⁷ Věc C-27/02, Petra Engler proti Janus Versand GmbH, *Sbírka rozhodnutí, 2005, strana I-00481, věc C-96/00, ve věci Rudolf Gabriel, Sbírka rozhodnutí, 2002, Strana I-06367.*

Zvláštní procesní prostředky k ochraně spotřebitele obsahuje směrnice Evropského parlamentu a Rady 98/27/ES ze dne 19. května 1998 o žalobách na zdržení se jednání v oblasti ochrany zájmů spotřebitelů. Stanoví povinnost určit aktivně legitimované subjekty k podání žalob na zdržení se v čl. 2 odst. 1 vyjmenovaného protiprávního chování k ochraně spotřebitelů. Jak přitom zdůrazňuje čl. 2 odst. 2, tyto procesní prostředky se uplatní, aniž jsou dotčena pravidla mezinárodního práva soukromého, takže bez ohledu na rozhodné právo.

Tato směrnice je v rámci české právní úpravy provedena pouze v zákoně na ochranu spotřebitele (§ 25). Skutečnost, že žalobní legitimace není dotčena rozhodným právem, sice výslovně provedena není, lze ji však považovat za samozřejmou. Omezením je zde pouze § 1 odst. 3 zákona na ochranu spotřebitele. Z tohoto pohledu pak není zřejmé, z jakého důvodu bylo jako provedení tohoto článku směrnice uveden § 64 obč. z., který se toho zjevně netýká.⁴⁸

ZÁVĚR

Mezinárodní právo soukromé a procesní věnuje zvláštní pozornost ochraně spotřebitele. Pokud jde o mezinárodní právo soukromé, projevuje se ochrana spotřebitele zejména v omezení volby práva tak, aby nemohla být tímto způsobem omezena ochrana poskytovaná národním právem. Buď se přímo stanoví, že právo spotřebitele je rozhodné pro daný závazkový vztah, nebo se alespoň stanoví, že ochrana spotřebitele podle tohoto práva nemůže být volbou snížena. Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním nechává spotřebitele svému osudu. Základ ochrany zde představuje Římská úmluva, a to ať už zvláštním ustanovením na ochranu spotřebitele (čl. 5) nebo zdůrazněním významu imperativních norem (čl. 7). Jako imperativní normy lze i s ohledem na znění prováděných směrnic posoudit úpravu spotřebitelských smluv v občanském zákoníku. Přímá úprava má často kogentní charakter nebo dochází k vyloučení aplikace na spotřebitelské smlouvy.

V oblasti mezinárodního práva procesního se projevuje ochrana spotřebitele stanovením nerovné příslušnosti. Spotřebitel má za určitých okolností na výběr, zda bude žalovat u soudu státu, v němž má bydliště, či u soudu dodavatele. Dodavatel již tuto možnost nemá. Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním zvláštní pravidla neobsahuje. Jsou obsažena zejména v nařízení Brusel I.

⁴⁸ Schulte-Nölke, H., Twigg-Flesner, Ch., Ebers, M. (eds.) EC Consumer Law Compendium – Comparative Analysis. Bielefeld: Universität Bielefeld, 2006, s. 592 [online] [cit. 23. 1. 2007]. Dostupné z http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/acquis/index_en.html.